

УДК 330.341.1

О. М. Величко,
аспірант кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розкрито економічну суть інновацій та інноваційного процесу різними науковцями. Досліджено умови та принципи інноваційного розвитку підприємств України. Уточнено особливості та перешкоди на шляху використання інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах.

Exposed economic essence of innovations and innovative process by different scientists. Investigational terms and principles of innovative development of enterprises of Ukraine. Specified features and obstacles are on the way of the use of innovative processes in agricultural enterprises.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційний процес, сільське господарство, розвиток.

Keywords: innovation, innovative development, innovation process, agriculture, development.

Постановка проблеми. Сучасні перспективи економічного розвитку України пов'язуються з високотехнологічними й конкурентоспроможними підприємствами, господарська діяльність яких створювала б синергетичний ефект із національною економічною системою. Такий ефект можливий лише за наявності інноваційного розвитку підприємств, які складають основу конкурентоздатності національної економіки. Підвищення активності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку економіки.

Успішне функціонування організації можливе лише за умов систематичного і цілеспрямованого новаторства, націленого на пошук нових різноманітних можливостей, які надає середовище господарювання. Таке новаторство є змістом інноваційної діяльності, його результати збагачують і вдосконалюють виробничо-господарські процеси, визначають напрями майбутнього розвитку організації, які ґрунтуються на нових підходах до задоволення потреб ринку.

Управління інноваційною діяльністю має бути орієнтоване на розвиток інноваційної активності підприємства та її інноваційного потенціалу, а також забезпечення ефективного здійснення систематичного, цілеспрямованого планування, розробки, впровадження та використання інновацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виконаний аналіз теоретичних досліджень в рамках інноваційної економіки, свідчить про існування великої наукової бази, що складається з праць зарубіжних та вітчизняних учених. Так, основні теоретичні та методологічні положення, пов'язані з виявленням сутності та змісту інновацій викладені в роботах провідних вчених та їх послідовників: Й. Шумпетера, Б.Санто, Ф.Ніксона, Р.А. Фатхутдінова, В.І. Захарченко, Н.М. Корсікової, М.М. Меркулової, Т.Г. Дудара та ін. Питанням дослідження сучасних проблем розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві присвячені роботи: П.А. Лайко, М.Ф. Бабієнко, П.М. Музики, С.В. Степової, А.В. Шумського, Н.В. Алтухової та ін.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері «інновацій» та «інноваційної діяльності», в науковій літературі має місце різне трактування змісту використовуваних понять та різна інтерпретація взаємозв'язку між цими категоріями. Зокрема, потребують подальшого уточнення визначення принципів та факторів інноваційного розвитку підприємства. Залишається відкритим питання про необхідність і можливість встановлення єдиного показника ефективності управління інноваційною діяльністю.

Крім того, аналіз відповідних публікацій з даної проблеми призводить до висновку, що в даний час недостатньо повно розроблена теоретична і методологічна база процесів управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських утворень в умовах складних ринкових відносин. Це знаходить відображення в певному суб'єктивізмі різноманітних підходів до визначення поняття нововведення, до змісту інноваційної діяльності як об'єкта підприємництва, до формування організаційно-економічних механізмів управління інноваціями, а також постановки та вирішення завдань інноваційного розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення економічної сутності інновацій та інноваційного процесу, аналіз сучасного стану інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Інновації є економічною категорією науково-технічного прогресу, яка забезпечує якісні зміни у функціональних можливостях підприємств і ринкових переваг сучасного виробництва з урахуванням диференційованого впливу галузево-технологічної специфіки. Проблема нововведень є найважливішою та найскладнішою серед інших проблем з якими стикається бізнес, тому як у вітчизняній, так і світовій літературі характерна багатогранність поглядів на сутність поняття «інновація». Трактування категорій інноватики залежить від об'єкта та предмета дослідження. Наприклад, Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи на ринку нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання [2, с. 11].

На думку Б.Санто, інновація — це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток (у разі, коли інновація орієнтована на економічний зиск), її поява на ринку може принести додатковий дохід [5, с. 14].

Й.Шумпетер трактує інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, створену підприємницьким духом. Саме Й.Шумпетером уперше був уведений у науковий лексикон термін «інновація», що в буквальному перекладі означає «втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу». Крім того, інновація розглядалась Й.Шумпетером як нова функція виробництва, «нова її комбінація» [8, с. 17].

Р.А. Фатхутдінов дає визначення інновації як кінцевого результату впровадження новації з цілю зміни об'єкту управління і отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту [7, с. 16].

У наукових дослідженнях вітчизняних економістів переважає думка, що інновації – це технічні, організаційні, економічні, управлінські зміни, які мають позитивний вплив на підприємство з метою одержання прибутку на основі задоволення суспільних потреб. Інновація це позитивні зміни стану об'єкта, це те, що забезпечує процес позитивних змін на підприємстві, а також – це засіб практичного використання у відтворювальному процесі [6, с. 12].

Аналіз наведених визначень показує, що під терміном «інновація» одні автори розуміють об'єкти впровадження, інші – процес, що веде до появи чогось нового –

новачі для отримання певного виду ефекту.

Узагальнюючи вище зазначене, слід вказати, що інновація – це новизна, будь-яка позитивна зміна, яка вноситься ініціатором у власну діяльність із метою покращення методів управління та інших виробничих чинників на всіх етапах виробництва і збуту товарів для підвищення своєї конкурентоспроможності та економічної ефективності виробництва.

Ми погоджуємося з позицією О.В. Крисального та інших вчених, які стверджують, що інновація закінчує свій розвиток після широкого використання у виробництві за умови окупності витрат на її одержання. Після цього інноваційна продукція переростає в досягнення науково-технологічно-технічного процесу, набуваючи широкого застосування [4, с. 87].

Період часу від виникнення ідеї, створення і розповсюдження нововведення і до моменту його використання називають життєвим циклом інновації. З огляду на послідовність проведення робіт життєвий цикл інновації розглядають як інноваційний процес.

Інноваційний процес – комплекс пов'язаних між собою дій, які ведуть до виникнення наукових ідей і перетворення їх у матеріальні засоби, що надаються до практичного використання [6, с.12]. Також інноваційний процес можна розглядати як перетворення наукового знання на інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новинки і впровадження у практику [2, с. 42].

Таким чином, інноваційний процес слід розглядати як сукупність цілеспрямованих дій, які охоплюють період від встановлення невідомих раніше об'єктивних закономірностей властивостей та явищ матеріального світу до масового випуску інноваційної продукції та набуття широкого застосування. Лише після впровадження інновації та з'ясування як вона задовольняє потреби ринку та споживачів, можна оцінити ефективність інноваційного процесу.

Важливе значення при цьому має моделювання інноваційного процесу, яке дозволяє виокремити в інноваційній діяльності складові, створюючи тим самим можливість наскрізного планування інновації за стадіями з урахуванням кон'юнктурних змін.

Для України характерна залежність економічного зростання від експорту сировини і агропромислової продукції з низьким ступенем переробки, який виключає або значно знижує інноваційну складову виробництва. Непідготовленість більшості підприємств до реалії сучасної економічної ситуації України пояснюється, в першу чергу тим, що минуло було практично повністю визначене і обмежене плановими завданнями, зовнішнє середовище не стимулювало, а часто навіть перешкоджало формуванню інноваційних моделей управління. Через це, при входженні підприємства, не орієнтованого на інновації в нове динамічне середовище, виникає конфлікт, що веде до необхідності, або постійно, оперативного підлаштуватися під зміни, що вже відбулися, або формувати специфічні механізми управління, що дозволяють прогнозувати майбутні зміни і адекватно на них реагувати, тобто створювати механізми управління інноваціями.

Складна структура процесу створення нововведення, нові форми його організації вимагають суттєвої реконструкції і вдосконалення діючої системи управління цим процесом. Вони повинні здійснюватися комплексно: зверху вниз, реалізуючи загальні принципи та вимоги стосовно єдиної централізованої системи управління, і знизу вгору, реалізуючи особливості загальних принципів та вимог стосовно конкретного процесу, пов'язуючи при цьому показники і методи оцінки, планування та стимулювання в єдину дієву систему.

Інноваційні процеси не володіють автоматизмом дії навіть в умовах ринкових відносин. Вони потребують - як макрорегулювання (на рівні держави), так і мікрорегулювання (на рівні окремого господарського утворення). Це тим більше важливо, адже на сьогоднішній день склалися несприятливі умови і тенденції в галузі управління інноваційною діяльністю.

В економічній літературі виділяють три напрями розвитку організації: екстенсивний, інтенсивний, та інноваційний, який на сьогодні привертає особливу увагу.

Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, що базується на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг, на періодичному перегрупуванні сил, обумовлений логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг [3, с. 58].

Вибір такого типу розвитку підприємства обумовлений об'єктивними причинами:

- інноваційний товар здатний створити значні конкурентні переваги, які дозволять підвищити конкурентоспроможність та економічну стійкість підприємства;
- свою нішу на ринку можна зайняти випустивши якісно новий товар, який зможе виділитися на переповненому ринку товарів та послуг;
- загальною тенденцією до персоналізації потреб і споживчих характеристик товару;
- дрібні товаровиробники повинні дотримуватися інноваційної стратегії для забезпечення стійкості свого існування та протистояння корпораціям, які прагнуть монополізувати ринок.

Для практичної реалізації інноваційного шляху розвитку економіки необхідним є формування певної моделі розвитку, котра передбачає використання нових організаційних форм у виробничій і підприємницькій сфері, що суттєво прискорить процеси передачі інноваційних розробок у різні галузі.

Інноваційна модель розвитку економіки – це теоретичне вираження інноваційних пріоритетів, напрямів, структур, систем мотивації, стратегій, механізмів тощо, які спрямовані на формування інноваційного типу розвитку національної економіки [3, с. 59].

Ефективна стратегія інноваційного розвитку підприємства спрямовується на усунення слабких сторін, які перешкоджають його успішній діяльності та заважають використовувати потенційні можливості. Слід зазначити, що базується вона на визначенні та використанні факторів, під впливом дії яких підприємство може ефективно функціонувати шляхом сприяє створення конкурентних переваг. При цьому важливо врахувати умови постійних змін зовнішнього середовища, які особливо характерні для галузі сільського господарства, де сильні сторони суб'єкта господарювання з часом можуть перетворитися на слабкості. Тому стратегія інноваційного розвитку має бути орієнтована не скільки на максимальну ефективне використання існуючих можливостей, скільки на виявлення і розвиток тих можливостей і характеристик, які визначатимуть успіх підприємства у майбутньому [6, с. 14].

Для отримання позитивних результатів у вигляді прибутку, підвищення ефективності діяльності, зростання конкурентоспроможності, підприємство, що стало на інноваційний шлях розвитку, повинне дотримуватися таких принципів, як:

- збалансованість зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку та їх адаптація до потреб підприємства;
- самостійність у обміні ресурсами між елементами виробничо-збутової системи підприємства, та між підприємством і оточуючим його середовищем;
- оперативне коригування механізму управління відповідно до змін, що уже відбулися або є прогнозованими.

В економічній літературі визначено, що інновації в агропромисловому комплексі (зокрема, у сільському господарстві) – це, з одного боку, процес досліджень, розробок і поширення нових видів продуктів, нових технологій, організаційних форм і маркетингових методів в агропромисловому комплексі, а з іншого боку, матеріалізований результат цього процесу, виражений у зміні всього господарського механізму агропромислового підприємства, переходу його у новий стан, що дозволяє підприємству підвищити ефективність своєї діяльності за допомогою підвищення конкурентоспроможності продукції [1, с. 49].

Із впровадженням новачій у сільському господарстві види продукції як правило не змінюються, а набувають покращених властивостей. Інновації, впроваджені в одному аграрному підприємстві, можуть потім поширюватися на комерційній основі в інших організаціях. Швидкість їх поширення (дифузії) залежить від відносної потреби в інвестиціях та ефективності кожної інновації. При цьому чим більше число організацій використовувало дану інновацію, тим вище втрати тих підприємств, які її не використали і тим нижче темпи розвитку галузевого агропромислового виробництва у цілому [9, с. 26].

Для сільськогосподарських підприємств властивими є як загальноприйнятні інновації: організаційно-управлінські та економічні, виробничі та техніко-технологічні, соціально-екологічні; так і специфічні, які обумовлені особливістю функціонування підприємства, тобто селекційно-генетичні.

У зв'язку зі специфікою галузі та особливостями виробничих процесів можна виділити такі основні особливості інноваційного процесу в агропромисловому виробництві:

- вибір технологій виробництва сільськогосподарської продукції залежить від природно-кліматичних умов;
- організаційна розірваність між дослідженнями та розробками (виконуваними спеціальними науково-дослідними організаціями) новачій і безпосереднім виробництвом;
- сезонність виробництва та тривалий виробничий цикл для деяких видів сільськогосподарської продукції;
- розосередження на великій території сільськогосподарського виробництва.

Дані особливості інноваційних процесів стикаються з великою кількістю перешкод на шляху їх використання в агропромисловому виробництві. До таких перешкод можна віднести:

- низький попит на інноваційні розробки серед виробників на внутрішньому ринку;
- не сформована державна інноваційна політика;
- низька підтримка та стимулювання підприємств державою для здійснення інноваційної діяльності;

- обмежені фінансові можливості аграрних підприємств.

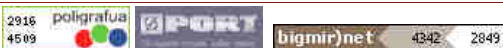
З огляду на дану ситуацію українські аграрні підприємства не поспішають підвищувати свою інноваційну активність, залишаючи її на низькому рівні. Для ефективного функціонування сільського господарства, необхідним є постійне поновлення продукції, впровадження нових методів управління та сучасних технологій, формування повноцінної інфраструктури. Підвищення активності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку аграрного сектору економіки, оскільки це дозволяє не лише змінити характер виробничої діяльності, але і наповнити її новим значенням і практичним змістом. За таких умов господарюючі суб'єкти повинні обирати розвиваючу ринкову стратегію функціонування, яка стає визначальним чинником досягнення економічного лідерства, важливим інструментом у конкурентній боротьбі.

Висновки. Наукові дослідження у сфері науково-технічного розвитку сільського господарства дозволяють встановити, що не вирішеними залишаються питання організації і управління інноваційною діяльністю та інноваційним розвитком галузі. Підвищення активності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечить підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності виробництва. Для активізації інноваційних процесів в агропромисловому виробництві важливою умовою є подолання перешкод, а саме обмеженості фінансових можливостей, слабкої підтримки з боку держави та низького попиту на інноваційні розробки.

Література.

1. Алтухова Н.В. Проблеми інноваційного розвитку агропромислового комплексу України / Н.В. Алтухова // Агросвіт. – 2012. - № 2. – С. 48-54.
2. Дудар Т.Г. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Т.Г. Дудар, В.В. Мельниченко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
3. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посібник / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулова. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
4. Лайко П.А. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК – вимоги часу. / П.А. Лайко, М.Ф. Бабієнко, П.М. Музика, С.А. Бузовський, О.І. Гойчук, М.М. Куласць // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – с. 85-91.
5. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б.Санто. – М. : Прогресс, 1990.
6. Степова С.В. Економічні аспекти активізації інноваційної діяльності підприємств АПК. / С.В. Степова // Економіка АПК. – 2010. – № 23. – с. 11-17
7. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. Учебник для вузов. 6-е изд. / Р.А. Фатхутдинов – СПб: Питер. 2008. – 448 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры): Пер. с нем. / Й.Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982.
9. Шумський А.В. Управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва: стан та перспективи розвитку. / А.В. Шумський // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5. – с. 24-29

Стаття надійшла до редакції 16.03.2013 р.



ТОВ "ДКС Центр"